

ZGOŠČANJE RANLJIVOSTI V ZGODBAH MLADIH

195

ACCUMULATING VULNERABILITIES
IN YOUNG PEOPLE'S STORIES

Špela Razpotnik, *dr. soc. ped.*

Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana

spela.razpotnik@guest.arnes.si

POVZETEK

Predmet raziskovanja je bilo 18 tistih intervjujev iz nabora intervjujev s 143 mladostniki in mladostnicami z duševnimi tiskami, pri katerih je bilo prisotnih, zgoščenih, nakopičenih in sodelujočih več različnih vidikov ranljivosti ter dejavnikov tveganja. Teh 18 pripovedi smo analizirali z vidika kopičenja ranljivosti, medpresečnosti, podpornih in ogrožajočih dejavnikov, da bi iz njih izluščili ključne teme. Ugotovili smo, da posameznih vidikov ranljivosti ne gre jemati kot posamične in monolitne vidike, ki jih je moč nasloviti s specialistično ali ozko usmerjenimi pristopi; nasprotno zaključujemo, da je boljša prizma ravno medpresečna, ki upošteva medsebojno interakcijo posameznih vidikov in težav posameznikov ne pojmuje ozko. Orientacija za delovanje, ki iz tega sledi, je izhajanje iz poglobljenega razumevanja kompleksnosti posameznikove zgodbe in sledenje njegovim definicijam lastnega položaja pri nudenju podpore.

KLJUČNE BESEDE: *ranljivost, medpresečnost, kompleksne potrebe, duševne stiske*

ABSTRACT

The subject of the study was 18 interviews from a set of interviews with 143 adolescents and adolescents with mental disabilities, where we found the most psychosocial risk factors and aspects of vulnerability. These 18 narratives were analysed in terms of accumulation of vulnerability, intersectionality, protecting and risk factors, in order to extract key themes from them. It was recognised that individual aspects of vulnerability should not be considered as individual and monolithic aspects that can be addressed by specialist or narrow-minded approaches; on the contrary, we conclude that a better prism is precisely intersectional, taking into account the interaction of individual aspects and problems of individuals. The recommendation for professional work with such young people starts from the framework which allows for in-depth understanding of the complexity of an individual's story and to follow his/her own definitions of their position in providing support.

KEY WORDS: *vulnerability, intersectionality, complex needs, mental distress*

UVOD: PREPLETENOST IZZIVOV NA VEČ PODROČJIH ŽIVLJENJA

Heterogenizirana in kompleksna slika raznolikih dimenzij ranljivosti se kaže na različnih področjih vsakodnevnega življenja posameznikov, pa tudi na presečišču različnih disciplin oz. domen: vzgojno-izobraževalne, socialnovarstvene, zdravstvene in drugih. Ranljivost v tem kontekstu pomeni kopičenje raznolikih izključenosti. Četudi se ranljivost kaže na različne načine, pa lahko v zvezi z ranljivimi družinami oz. posamezniki najdemo določene stične točke, kot je kopičenje težav na različnih področjih življenja: od pomanjkanja materialne gotovosti in varne nastanitve, somatskih težav, psihosocialnih stisk, socialne izoliranosti, odnosnih težav znotraj družine ali v skupnosti do težav znotraj polja dela ter različnih služb in avtoritet,

vključno s svetovalnimi in podpornimi službami (Turnšek, Poljšak-Škraban, Razpotnik in Rapuš-Pavel, 2016, str. 33). Težave, s katerimi se soočajo ranljive družine in posamezniki, so pogosto večdimenzionalne ter prepletene. De Vries in Bouwcamp (2002) opišeta to prepletenost s konceptom »izžarevanja«, kjer gre za proces vzajemne prepletenosti težav na posameznih področjih življenja, ki negativno součinkujejo. Mešl in Kodele (2016) uporabita termin družine z več izzivi ter poudarita perspektivo virov ter moči namesto deficitarnega pogleda. Shannon in Rouge (2009) prepletenost izzivov na več področjih v globalnem kontekstu zgovorno opišeta z besedami »živeti na nevarnih križiščih belske nadvlade, kapitalizma ter zatiralskih institucionalnih struktur« in s tem opozorita na pogojenost kompleksnosti in nakopičenosti težav s širšimi družbenimi dejavniki in trendi. Individualno stisko je nemogoče razumeti izven kontekstov njenega porajanja, ki so vselej širše družbeno pogojeni.

Koncept večdimenzionalne ranljivosti lahko na tej točki povežemo s konceptom kompleksnih neenakosti (Mladenović, 2016), kompleksnih potreb (Grebenc in Kvaternik, 2008), presekov odvečnosti (Razpotnik, 2004) in medpresečnosti (interseksionalnosti) (Kuhar, 2009). Neenakosti so vse bolj zaznane kot kompleksne in neenoznačne. Uporaba medpresečnega pristopa bi zato lahko bila (npr. po mnenju Mladenović, 2016 ter Razpotnik, 2019) za obravnavo kompleksnih neenakosti ključnega pomena, saj predstavlja poskus preseganja razumevanja in posledično obravnave individualnih stisk ali ranljivosti kot individualiziranih in partikularnih hib posameznikov ter predstavlja okvir za razumevanje neenakosti kot strukturno pogojenih.

Eden od pomembnih vidikov ranljivosti je vpetost posameznikov oz. družin v raznolike podporne oblike; nekateri avtorji zaradi tega uvedejo izraz »družine več služb« (multy agency families) (npr. Sternad, 2012). Nekateri avtorji opozarjajo še, da lahko nerealistična ter neusklajena pričakovanja z vidika različnih institucij oz. služb rezultirajo v umiku ter izogibanju raznim oblikam pomoči namesto v krepitvi procesa iskanja rešitev. Prav tako najpogosteje v odtujitev od virov pomoči zaradi birokratskega in formalističnega pristopa institucij vodi prav tiste, ki bi podporne službe najbolj potrebovali (Sousa, 2005). Skupna značilnost ranljivih družin oz. posameznikov

je dolga zgodovina neuspelih poskusov vzpostavljanja procesov podpore oz. poskusov vključevanja vanje. Pri tem pa je neuspeh s strani različnih strok pogosto interpretiran kot nezmožnost ali nepripravljenost na strani ranljivih posameznikov oz. družin, da bi poiskali in prejeli podporo (Bowkamp in Boucamp, 2014). Slednje je še kako ključno ravno za našo raziskavo, ki je ena redkih v našem prostoru, ki jo izrazito zanima uporabniški vidik in je tako tudi morebiten neuspeh pri doseganju podpore tokrat osvetljen z druge strani kot običajno – ne torej iz perspektive domnevno neuspešnih iskalcev podpore, pač pa s strani neustrezno delujoče oz. pomanjkljive podporne mreže.

PROBLEM IN METODOLOGIJA RAZISKAVE

Med mladimi, ki izkušajo duševne stiske in ki iščejo pomoč zanje, obstaja del mladih, ki so posebno ranljivi, se srečujejo z največ izzivi ter pri katerih najdemo največ ogrožajočih dejavnikov. Ti so lahko različnih vrst, pogosto pa se tičejo njihovih družin in življenjskih okoliščin. V analizi nas je zanimalo, kakšne so značilnosti takega vzorca mladih v smislu ogrožajočih in varovalnih/podpornih dejavnikov, ki jih pri njih najdemo. Vzorec 18 mladih, izbranih po kriteriju zgoščevanja več vidikov ranljivosti, smo izbrali iz večjega vzorca 143 mladih, identificiranih v širši študiji z naslovom Dostopnost organiziranih oblik podpore mladim v psihosocialnih in duševnih težavah in konteksti teh težav. Več o značilnostih te študije je zapisano v prispevku Dekleve in D. Tadič v tej številki revije.

Iz prepisanih 18 pogovorov smo izbrali dele besedila, iz katerih je bil razviden obstoj ogrožajočih in varovalnih/podpornih dejavnikov. Te dejavnike smo kodirali in jih razvrstili v tabelo, v kateri je označeno, v koliko od 18 pogovorov so se določeni dejavniki pojavljali. »Zelo pogosto« pomeni, da se pojavljajo v večini (15 ali več) primerov, »pogosto« pomeni pojavljanje v vsaj polovici (9 do 14) primerov, »manj pogosto« pomeni, da se dejavnik pojavlja v od 4 do 8 primerih, in »redko« v manj kot 4 pogovorih. Vsak izmed dejavnikov je ilustriran z enim ali več značilnim citatom iz intervjujev; če je citatov več, sem poskušala izbrati čim bolj raznolike.

REZULTATI: NAJBOLJ IZPOSTAVLJENE TEME 19 INTERVJUJEV

TABELA 1: Razvrstitev dejavnikov, o katerih poročajo sogovorniki in sogovornice, na kontinuum med podporne/varovalne in ogrožajoče/dejavnike tveganja

podporni, ogrožajoči ali mešani	poimenovanje dejavnika	pogostost pojavljanja dejavnika (v izbranih 18 intervjujih)	citrat/primer iz intervjuja
KONTEKST: NA DRUŽINO VEZANI DEJAVNIKI			
ogrožajoči	nasilje v družini (s strani enega od staršev do drugega starša in ali otrok/a)	zelo pogosto	Konstantni prepiri in konflikti mi kot 6-letnemu otroku niso bili jasni, nisem vedela, zakaj mora ati vsak dan po službi začeti prepir z mamico, nemalokrat pa jo je tudi pretepel.
	dolgotrajni prepiri ali konflikti med staršema	zelo pogosto	Vsak teden je šu drug od bajte, pol sta bla par dni skp, pol je biu spet kreg pa spet nobenga ni blo.
	konflikti med staršema glede skrbništva po ločitvi	pogosto	In nekaj časa je dala mir in sem bila pri očetu, pol me je pa enkrat klicala, to je bilo proti koncu 9. razreda, in je bilo dobesedno tako: »Jaz bom tvojega očeta tožila, če ne prideš nazaj k meni živet, ker on nima pravice te imeti pri sebi. In mu bodo pobrali še drugega otroka.«
	revščina, pomanjkanje	pogosto	In zaradi tega, ker smo imeli manj denarja, nismo nikamor hodili, nisem imel računalnika. V glavnem, bil sem nižji od ostalih.
	odsotnost varnega prostora, doma	redko	Sem šla k sestri na kavč živet, mama je živela pri bratu in niso imeli prostora, da bi še jaz prišla zraven ... pač rasuta familija čist.
	zanemarjanje otroka	pogosto	Ubistvu ne, ker js sm hotla pr njemu žvet sam zato, ker ga ni blo nč doma, je biu pasiven in ga je brigal za vse, tud k je zvedu za rezanje pa to, ni nikol nč reku, sam parkrat tist, dej nehi.
	poskus samomora družinskega člana	redko	Ko sem prišla iz gimnazije, sem se ustavila pri prijateljci v lokalu, ampak me je nekaj vleklo domov, in sem pač šla. Vrata na vrhu stanovanja zaklenjena, najdem ključ, napol sem vrata podrta in vidim mamo in prazne poke od tablet in mamo na kavču, cela modra, in sem jo oživljala in tresla, zbudi se, laufam po fotra dol in sem mu rekla, mami se tablet nažrla, naredi nekaj. Pol je prišel gor, je začel kričati, kaj si to naredila, ne moreš tega hčerki narediti. To me je tolk razjezilo, sem si mislila, kaj pa mi ti delaš, kaj pa ti njej delaš, če bi bilo po moje, bi jaz tipa zastrupila, če bi mi to delal ... no, mami je pa nekaj začela dihat, je odprla oči, tega pogleda nikoli ne bom pozabila ... skoz mene je gledala, v prazno ...
	zloraba alkohola in /ali drugih psihoaktivnih snovi s strani družinskega člana	pogosto	Ubistvu mene so dal od družine, od mame, k je ful pila, dal so me pa k družini (rejniški, op. a), kjer je bilo še več alkohola.

KONTEKST: NA DRUŽINO VEZANI DEJAVNIKI

ogrožajoči	psihiatrična diagnoza ali hospitalizacija enega od staršev	manj pogosto	»Mami, živjo, pršla sm,« in me ni prepoznala – »Kdo pa si, kaj pa kle delaš?« Ker je bla na tko močnih tabletah.
	po razhodu staršev reorganizacija družine, nerazumevanje z novim partnerjem enega od staršev	pogosto	Je bil pa zlo slab vpliv tam, ker ma mačeha tud bulimijo in depresijo in amm ... Pač ni blo uredu, ampak stara mama, od očeta mama, k je nad njim živela, je bla pa tud alkoholik in je še zdej in je trenutno nepokretna in zmer k sm pršla od atija, so ble težave še krat tri.
	finančna nepodpora oz. odklanjanje podpore s strani staršev (npr. odklanjanje plačevanja preživitnine)	pogosto	Ampak pol k sva pa enkrat mele stik (z mamo, op. a.), sem pa povedala, da mi ni do tega, da bi mela stike z njo, ker sem vidla, kašna je, pa parkrat smo probal ... zdej mi spet ne nakazuje preživitnine, kr neki, že ne vem kok mescev.
	občutek krivde zaradi konfliktov med staršema	manj pogosto	Potem je blo pa v moji glavi zmerej, da ne obremenjevat staršev še s tem, ker mogoče če boš pa pridna, se pa ne bosta več kregala, pa bosta mogoče še skp ostala.
podporni	podpora enega ali obeh starih staršev	pogosto	Ata je biu cele dneve pr men, se z mano učiu, sam da mi ni blo treba bit doma in dokler je biu žiu, je blo pač uredu, potem k je pa, mislm da sm bla takrat 3. letnik (...), k mi je str ata umru, takrat se je pa pr men ful poslabšal.
	vzajemna podpora, zaveznitvo ali skrb za sorojenca	pogosto	On (rejnik, op. a.) je že zjutri pil šnops in ko smo mi vstal, je že bil pijan, ane. No ... pol sma pa z bratom midva pobegnila. K fotru, ane.
podporni ali ogrožajoči	intervencija nekoga iz sorodstva (npr. prijava nasilja, zlorabe ...)	redko	Se me (z botro, op. a.) tam odpelemo, ane, in mi reče, še dandanes se spomnim, kje je tista smreka, tist plac, ko je ona mene vprašala ... ubistvu to je blo 4 km od tam, od tiste hiše. Je rekla: »A tebe fotr zlorablja?« In ji eno uro pa pol nism odgovorila, no na konc sm ji pa povedala. V ponedeljek zjutri ona kliče na CSD.

NA PARTNERSTVO ALI VRSTNIKE VEZANI DEJAVNIKI

podporni ali ogrožajoči	partnerstvo	pogosto	»Js te mam rad, ne glede na to, kaj delaš«, pač me res ne obsoja. Naenkrat sem dobil SMS, da sva končala in da me noče več videt in tej sem samo skup pado. Tej sem zakričal, ne vem, kaj, in se zbudil v bolnici na tleh.
podporni	vrstniške mreže, prijatelji, zaupnik	pogosto	Ja, ona je mela podobne probleme neki cajta, sam se je pr njej hitr nehal, tko da sm mela zmer enga, k je vedu, o čem govorim.

NA ŠOLO VEZANI DEJAVNIKI

podporni	izraziti osebni angažma koga od učiteljev oz. svetovalnih delavcev	pogosto	<i>Učiteljica slovenščine, ona je pa bila ko moja mama. Ona si je izmišljevala namesto mene, pač ko sem manjkala, sem rekla prinesem opravičilo, je rekla kar pust, ker vem, kako je. Ne vem na kakšne načine vse me je zagovarjala pred vsemi profesorji, po moje je dala pol duše v to, zdaj ko jo srečam, se tako objameva, vedno vpraša, kako sem, če mi gre.</i>
	prilagodljivost šole individualnim potrebam	redko	<i>Določeni pač so dovolili, k sm pol parkrat res vn šla, k sm dobesedno vn laufala, k nism zdržala, pač nism zdržala, preveč je blo vsega v moji glavi ...</i>
ogrožajoči	občutek obsojanja; valjenje krivde na osebo v stiski	pogosto	<i>Pol so mi profesorji pravili, kako te lahko glava včeraj tolk bolela, da si mogla it, danes pa si taka vesela. Ja, pizda, ne vem, me je, še ta stari mi na začetku v osnovni niso verjeli, ko sem spala pr pouku konstantno, mi je blo zlo nadležno, k je razred skos: »Pa spet spi, spet spi« ... In se profesorju stalno opravičevat: »Joj, se oproščam, spet so mi tableti prijel«, medtem ko je blo pr men tko, da sm pet minut normalno funkcionirala, pol so se mi pa oči začele sam zapirat, postale težje in sm pol samo še padla na mizo in pol se ne spounem nč več naprej.</i>
	nezaupanje, nejevera in zanikanje stiske mladostnika	pogosto	<i>Faking starša sta mogla pridet v šolo in povedati, da se ločujeta in da je res to, kar govorim, da bi mi verjeli.</i>
	neinteres šolskih delavcev za stiske mladostnika	pogosto	<i>Meni se zdi, da so vedeli, da nekaj je, ampak nobenega ni niti brigalo, da bi se s tem ukvarjal. Jaz sem bila piflarka, ki ima probleme doma, in je vse bolel kurac zame.</i>
	usmerjenost šolskega prostora zgolj na dosežke	pogosto	<i>So mi pa velikrat pogledal skos prste, pa so mi tut kej opravičl, ker sm mela tako mamo. Večinoma so itak razumel. Njim je blo itak važn, da mam js lepe ocene, da bi se pa oni z mojo vzgojo ukvarjal, se pa niso. Sm bla precej podivjana.</i>
	vrstniško trpinčenje in ne(ustrezno) odzivanje šole nanj	pogosto	<i>V osnovni šoli so se fizično pa psihično spravlal name in sem konstantno hodila polna črníc domov ... Sej učitelji so doskrat videli neko nasilje, ampak niso reagirali, ne, kakšen je, sam ni jih zares neki glih brigalo.</i>
	žaljin in omalovažujoč odnos nekaterih učiteljev	redko	<i>Bil je ravnatelj dan in jst in moj prijatelj nisva vedla, kdaj je, in sva ostala doma na napačen dan in potem, ko sva naslednji dan prišla v šolo, so ostali sošolci rekli, da sva »špricala« in učiteljica je, ko sva prišla v razred, nama dala kar klufoto. No, v 2. letniku so ugotovili, da imam diskalkulijo ... In sem mogla dobit še eno pogodbo, da sem imela podaljšan čas, ker enostavno nisem rešila testa v 45 minutah. Profesorica (...) tega ni upoštevala. Sploh. Zanj to ni obstajalo.</i>
	nediskretnost strokovnih delavcev glede zaupanih težav ali zloraba zaupanja	redko	<i>Takrat sem bila ful jezna na njega (učitelja, op. a.), ker je povedal (za stiske, rezanje, op. a.), ker je bila šolska socialna delavka brezbrizna, vseeno ji je bilo za človeka, brigalo jo je samo za to, da je imela kaj za govorit po kafetkih. To so te vasic, saj veš, kako to zgleda. In nima nihče pravice o 13-letni puncu razlagat vsem po vaseh, pizda.</i>

ogrožajoči	nezaupanje šolskim službam	pogosto	<i>Misl'm ja, sm hotu (iskati podporo v šoli), sam če bi vedu, da to ne bo nrdilo še večje škode. Ker šola ni bla neka podpora, mislm, bi mi socialna nardila še večji problem že takoj, ne – ker me je že s to premetitivjo v ta razred nardila še večje probleme in sranje, ne.</i>
	izključevanje iz šolskih programov ali grožnja z izključitvijo	manj pogosto	<i>Na začetku (je bila gimnazija, op. a.) vir pomoči, ampak se je hitr sprevrgl, tko da je tud v dijaškem domu že pršlo do groženj oziroma da so me iz dijaškega vn metal in so rekl, da mogoče me vzamejo nazaj, mogoče me ne bojo ...</i>

VEZANO NA RAZLIČNE VIRE POMOČI/PODPORNE SLUŽBE

ogrožajoči	neusklajenost informacij in neažurnost podpore (npr. na CSD)	pogosto	<i>Dejansko uno, ko si pred tako odločitvijo, kaj za vraga bom naredil, nimam denarja za najemnino, ne vem kaj, karkoli konkretnega oprijemljivega eno jebeno cifro mi povej, pa povej, da bom tam dobila pomoč pa bom tja klicala. In pol hodim po socialni ... od enih vrat do drugih, tlele mi govorijo tako, tam so mi povedali lih drugače. Pač v sosedni pisarni mi je gospa povedala lih drugače, ja to pa ni možno. Pejt še enkrat vprašat. Pridem nazaj, gospa, v sosednji pisarni so mi rekli, da kar ste mi vi rekla, ni prav. Kako ne, to pa ni mogoče. Med sabo ne veste, kaj lahko, kaj ne, bilo je očitno, da niso imeli takega primera na daleč, ne. Ti bi mi mogla pomagat. Isto v šoli, pejt na center, pejt na center, dol bodo vse rešili. Ja, seveda da bodo rešili, če poveš zdaj, pa rabiš rešitev čez dve leti, to bi bilo optimalno. Ampak žal nimam tolik časa.</i>
	psihiatrična obravnava (neosebna, orientirana na medikamente), hierarhična, brez dialoga; občutek neslišnosti	pogosto	<i>To zgleda tako: enkrat na mesec prideš tja za pol ure in še to stalno gleda na uro, da ti je očitno, kako fakin odveč si ji. In samo tablete, tablete, tablete.</i> <i>Tako da ja, tista pedopsihiatrinja je bila pa sploh »krasna«. Imela sem fakin 40 kg. Kot da to ni bilo dovolj. Ona meni predpiše tri Helexe na dan plus en Sanval. Doza za konja ubit. Bila sem zafilana s tistimi tabletami in bila kot neka rastlinica na kavču doma. Ven iz bajte nisem šla praktično pol leta.</i>
	obsojanje namesto podpore	pogosto	<i>Jih pa zaradi poskusov samomora na urgencah poslušala konstantno, tam te pa obravnavajo, aaam ... tam pa mislm, da narkomane bolj obravnavajo ... »Zakaj pa to delaš?« Pač obsojanje ... pa take.</i>
	nadzor pred podporo	pogosto	<i>K sm pa enkrat v bolnici povedala, da sm se predozirala s tabletami čez vikend, so me pa na zaprt oddelk poslali, pol sm si pa mislna, povej kej, pa bo kazensko pol ...</i>
	nezaščitenost s strani pristojnih institucij v primeru grožnje z nasiljem/zlorabe	manj pogosto	<i>On (oče, op. a.) je meni ... ful grozilna pisma pisu ... In ful grozilna pisma, ane, pa sm šla spet na policijo ... da nej ustavijo to, nej neki nardijo. So pa rekl, da dokler mi kej ne nardi, ne morjo nič.</i>
	lokacijsko nedostopna podpora, dislocirana, drag prevoz	pogosto	<i>Sem imela ponudbo hodit ambulantno na EAP (enota za adolescentno psihiatrijo, op. a.), sam mi je mama jasno dala vedet, da me v Ljubljano ne bo vozila, sama prit pa ne morem zaradi denarja in ga ne bi mogla dobit od mame.</i>

strah pred nadzorno vlogo nekaterih služb (npr. CSD)	pogosto	<i>Smo jo vprašali (delavko na CSD), ker smo živeli v isti hiši, kako naj dejansko normalno živimo, če ne gre. Ta socialna delavka je zelo grdo rekla mojemu tatju, da ja, če ne znate sami poskrbet za svoje otroke, jih bomo dali v krizni center. Ko smo slišali te besede, je bilo grozno. Smo se ustrašili, kaj sploh krizni center je. Smo mislili, da grejo tam samo neki lumpi otroci.</i>
strah, da bi poskus iskanja podpore prinesel negativne spremembe	pogosto	<i>No uglavnem, pol je blo pa men tega dost, ane (nasilje s strani očeta, op. a.), in sm se mu en dan uprla. In on je men vedno govoru, da če bom kermu kej povedala, da bom šla v poboljševalnico, ane. Najbolj žalostno je pa to, ane, da so vsi to vedl, vsi sosed, vsi! No, pa nism nč upala zaradi poboljševalnice, ane.</i> <i>Js sm vedla, da če bom šla komu to govort, k je na kakšnem višjem položaju, se bo vse doma spremenil. Pač vse bi blo drugač. Odpelal me bojo, ne bom mogla bit več z mami. K js sm vedla, da je bla situacija tok hardcore, da ne bom ostala doma in bi me zihr odpelal nekam v kašn zavod al pa neki. V zavodu pa itak veš, kako je. Za zmeri si pol v zavodu, če veš, kaj mislm. Tako da v bistvu nočeš, da bi kdo slišu, nočeš, da kdo vrta vate, ker pač veš, kaj bo sledil, če bo kdo zvedu. Odpeljal bi naju drugam. Itak te je strah neki novga.</i>
ogrožajoči minimaliziranje stiske, nezanimanje ter žaljiv odnos ob prijavi npr. posilstva (zdravstvo, policija)	pogosto	<i>Zaradi tega sem šla takoj naslednji dan k zdravniku. Še preden sem komurkoli kaj povedala. In ona mi ni verjela. Poslala me je na testiranja in mi rekla, da sem si sama kriva. Da sem pijanka in sem se nastavljala. Rekla je, naj dobro pomislim, ali ga bom prijavila, saj najbrž sploh ni kriv, to pa je resna obtožba. Sploh nisem vedela, kaj naj si mislim. Strokovna delavka mi je dala takšen odziv. Počutila sem se kot drek, še bolj krivo.</i> <i>Ti kriminalisti so prava grozljivka. Prišla sta tip in ženska ... in je rekla psihiatrinja, da bo zraven, ker nisem želela bit sama. Že od štarta imajo odnos do tebe, kot da si si zmisli. Čeprav so bili fizični dokazi, ker sem šla na ginekološko urgenco in je bila raztrgana nožnica, imela sem modrice ... Mislim, res ne moreš. In so me vprašali, če mam fanta, in rekli »Najbrž si se dala z enim dol in si izmislila zgodbo.«</i>
nedostopnost brezplačne podpore in plačljivost učinkovite podpore (npr. odvetniki v primeru polnoletnosti in urejanja preživnine)	redko	<i>Veste, za svojo preživnino se boste pa sama menila, kaj sama, kaj pa naj naredim, tle sem, povej mi, zato sem te prišla vprašat, ker nimam pojma, kaj naj naredim, katerem odvetniku naj grem, kdo bo mi ga plačal ... Ona mi pa pravi, ja, ste polnoletna in se bosta mogla sama zmenit.</i>
neusklajenost različnih virov podpore	pogosto	<i>Ja, je bila v pisarni (delavka CSD, op. a.). In smo še njej povedali, kaj se je zgodilo, da so policaji rekli, da so v pristojnosti CSD-ja nadaljnji dogodki, in so svetovali, da se obrnemo na njih. In potem je socialna delavka rekla, da te stvari sploh niso v pristojnosti CSD-ja, da more to policija rešit. Torej so se nas malo tako podajali, noben ni imel pristojnosti za te težave, niti noben znal svetovat, kako to rešit.</i>
ozko (v simptome) usmerjena podpora	redko	<i>Je blo bl tko, kako je s hrano, a zdej tko pa tko delaš, ampak da bi se osredotočila še na kej druga, kokr pa na hrano pa rezanje. Ker mi je šlo res na živce, da je blo skos samo hrana pa rezanje, zdej pa povej, kaj delaš, ni blo pa druga.</i>

VEZANO NA RAZLIČNE VIRE POMOČI/PODPORNE SLUŽBE

podporni	svetovanje, obiskovanje npr. psihologa ali psihoterapevta, utemeljeno na odnosnem delu, spoštovanju, v kontekstu enakopravnosti in dialoga; občutek slišnosti	pogosto	<i>On (psihoterapevt) je bil edina oseba, ki me ni sodila, da sem ful pila, ki me ni sodil, da sem zrolala džolo, ki me ni sodil, če sem vzela kakšno drogo. Vedno mi je skušal na nek alternativen način pomagat. Njemu sem povedala stvari, ki jih nisem nobenemu povedala.</i>
	zagovorništvo s strani odrasle osebe v primeru neustrezne obravnav	redko	<i>To je učitelj za računalništvo opazil. Še vedno sva v stikih. On je meni ful ful pomagal, ker smo imeli v šoli prav neko ameriško sceno bullyinga (...) Ta učitelj od računalništva ful ni neumen. On je videl, kaj se dogaja, in je tudi vse profesorje opozarjal, da je to klanje in ni normalno, da bo to sesulo koga.</i>
	nevladne, manj formalne ali samopomočne oblike podpore	redko	<i>Pač in nas je blo 6 takih v skupini, k smo tud povedal, pač to pa to se dogaja, pa tko odreagiram. Potem si pa dobu nasvete oziroma načine, kako bi loh probu začet drugač razmišlat pa reagirat, manj impulzivno. No, tist mi je dost pomagal.</i>
	poskus usklajevanja ali usklajenost različnih oblik podpore	manj pogosto	<i>Misl'm, ful sm manjkala, ane, in profesorji, moja razredničarka je ful uredu, ona bo use nardila zame in mi vse tko ful pomaga, mi si po SMS-u pišemo, se kličemo in tud ona je ful del tega. K itak tud na šolo to ful vpliva, ti moji problemi. In zdj je tud psihiatrinja dala neko pogodbo, nevem, kiro, k sm tud manjkala, aveš, tok ur, k sm prekoračla, da mi bodo pač v šoli pomagal, če bom mela spet probleme, in je bil tam moj vzgojitelj, da pač ve, da če zjutrej spim, da me pusti. Pa ravnatlca pa podravnatlca, socialna delavka, psihologinja, pa ne vem, kdo še vse ... tko da sem dobila zdaj tud to, no. So vsi sodeloval, da mi je lažje.</i>
podporni ali ogrožajoči	vključitev v izvendarstveno ali domsko obliko vzgoje (rejniška družina, vzgojni zavod, stanovanjska skupina, dijaški dom)	redko	<i>Ampak če jaz ne bi bla v dijaškem domu, bi blo po mojem slabš, kar bi pomenil, da bi mogla bit v domačem okolju. Tud v stanovanjski skupini sem komej zdržala. K tm je tko, da skos vodijo nadzor nad učenjem. Jaz pa nisem mela teh težav, ker realno, če si na (...) gimnaziji, nimaš problemov z učenjem.</i>

DEJAVNIKI, VEZANI NA LOKALNO SKUPNOST, SOSESKO

ogrožajoči	obrekovanje	pogosto	<i>Pol je prišel od tiste mož domov, pa njen sin, da kakšni smo mi to ljudje, in pol sem jaz to pokasir ala, ker sem delala po lokalih, kakšen je tvoj fotr, se fukara okoli, ti si ziher ista, ti boš ista kot on, kakšna je pa tvoja mat ... in pol itak nisem več tolik delala, ker se je vse to govorilo, hotela sem it čim dalj stran.</i>
	odpor do lokalnega okolja zaradi njegove zaprtosti ali obsojajočega odnosa	redko	<i>Ma veš, to izhaja iz nekih stvari iz preteklosti, iz okolja. Meni ni bilo nikoli všeč.</i>

V **TABELI 1** izrazito prednjačijo ogrožajoči dejavniki pred varovalnimi oz. podpornimi, kar lahko pripišemo samemu naboru pogovorov, v katerem so izbrani (kot že rečeno) ranljivejši in bolj obremenjeni primeri. Večjo obremenjenost in manj podpornih dejavnikov je bilo torej v tem podvzorcu pričakovati, vseeno pa podrobnejša analiza odpira nadaljnje razmisleke, relevantne ne le za primere, ki jih tukaj imenujemo »posebej ranljive«, pač pa za celoten sistem podpore, od neformalne, družinske, sorodniške, sosedske, preko šolske do socialnovarstvene, zdravstvene in te, ki sodi v nevladni sektor različnih vsebinskih področij.

Največ vseh, posebej pa ogrožajočih dejavnikov, je vezanih na družino (tu smo oblikovali 12 različnih kategorij in le 2 kategoriji podpornih dejavnikov). Po številčnosti kategorij družini sledi šola, kjer smo oblikovali 9 ogrožajočih in le 2 kategoriji podpornih dejavnikov. Druga področja niso tako homogena oz. združujejo različne kontekste in vire, tako da v zvezi z njimi ni smiselno odpirati kakršnihkoli kvantificiranih primerjav. Opazimo lahko, da je na vidik zdravstvene oskrbe vezanih več negativnih kot pozitivnih ocen, podobno velja za polje socialnega varstva. Na vseh naštetih področjih se pojavlja močno »pravilo izjem«, kjer gre večinoma za posamezne strokovnjakinje ali strokovnjake, ki so v dani situaciji naredili več, se strokovno (večkrat pa tudi osebno) dodatno angažirali in s tem verjetno tudi prekoračili obseg tega, kar bi po svoji dolžnosti morali narediti oz. za kar so bili v določenem primeru pristojni.

ODZIVI MLADIH NA OBREMENILNE OKOLIŠČINE

Ranljivost oz. kopičenje ogrožajočih dejavnikov se v tem kontekstu povezuje s prizmo kompleksnih težav, kjer gre za soobstoj več kot ene težave, diagnoze oz. v še širšem pomenu obremenilne življenjske okoliščine. Slednje lahko tudi bolje razumemo s pomočjo v zgornjih poglavjih omenjenih konceptov »izzărevanja«

ali »medpresečnosti«. Na podlagi pogovorov lahko razberemo, da gre v večini primerov za sosledje težkih družinskih okoliščin in bremen (ki so bili pogosto prisotni tudi že pred rojstvom otroka) ter različnih bolj ali manj ogrožajočih vedenj, ki jih lahko v tem kontekstu razumemo kot posledico celo otroštvo izkušenih stisk. Spodnji primer predstavlja ubeseditev enega tovrstnih prepletov, ob tem pa velja poudariti, da je vsak individualni preplet zgodba zase:

No, pač js nimam sam anoreksije, mam tud tku, nasilje v družini, tud je blu, fizično in psihično. Js sm do anoreksije pač pršla tku, ker je moj oči me že od majhnga me pač tepu, pa pač psihično nasilje, ane. In sm bla tud tku, veš, čustveno, pa pač še motnjo ADHD sm mela in sm bla ful čustveno nedostopna in še zdej me ful przadanejo stvari. In sm js ubistvu bla ful glasna včasih v šoli, pol sm se pa umirila, ne, in tu tud ni blu fajn, ane, ker sm se umirila in sm začela pa vase tiščat, ane. In pol sm mela ful s psiho probleme pa napade tesnobe in je enkrat mi sam reku, pač očim, kok maš debelo rit, ane, in me je to pač ful uno przadelu, ane, in pol sm se tud naprej zmer vidla bl debelo in da morm shujšat, pa sm shujšala 1 kilo pa 5 kil pa sm se še zmerej isto vidla.

Ključna ovira pri doseganju učinkovite podpore je torej v tem, da so posamični vidiki mladostnikove zgodbe tretirani posamično, pogosto tudi kot med seboj domnevno ločene diagnoze, spregledan pa je njihov preplet. Razlog za to gre seveda iskati pri velikokrat ozko usmerjenih programih podpore, ki so časovno zelo skopo odmerjeni ter birokratsko opredeljeni glede na ozke pristojnosti posameznega sektorja.

Mladostnice in mladostniki v pogovorih omenjajo številna izražena vedenja, ki pa jih v že opisanem kontekstu lahko razumemo kot posledice dolgotrajno izkušenih stisk.

Citati, ki sledijo, ponovno ilustrirajo preplet ali povezavo med težkimi okoliščinami in določenim vedenjem.

Različne telesne in duševne stiske, na primer depresija:

Mama je zbolela, ful je bilo težje v šoli, sem bil na trgovski, in sej veš, druga smer, nekaj drugega, in še zdravje se mi je poslabšalo – mislm, depresija se mi je povečala takrat.

Sledi izjava, ki ilustrira povezavo dolgotrajno izkušanih stisk z razvojem somatskih in duševnih težav, vezanih na podporo, obravnavo oz. izraža začudenje nad njeno neažurnostjo, zamikom:

Jst se spomnim, ni mi blo niti do lajfa, bil sem tudi dehidriran večkrat, in šele kot najstnika so to ugotovili in odreagirali.

Dve od izjemno pogostih vedenj, ki ju kot odziv na dolgotrajno stisko razvijajo v našem primeru predvsem dekleta, sta samopoškodovanje in motnje hranjenja, v nekaj primerih tudi v kombinaciji s pretirano telesno vadbo ali treningom. Nekaj izjav, ki govorijo o prepletu teh vedenj s stiskami:

In pol sm js lepo začela mal z rezanjem, takrat sem čist nehala jest, kar je bil pa povod, da sem trenirala atletko in hip hop in je hotla met sošolka nadzor nad najino višino in težo in k je šla ona pol kile dol, je mene zmerjala s konj, slon, vosu, vse pač.

ali

Mislila sem, da je to (rezanje, op. a.) rešitev. V tistem trenutku so me roke bolele bolj kot srce. To je bil moj način, kako sem takrat utapljala svojo žalost. Počutila sem se pomirjeno in boljše volje.

ali

In nisem smela imeti več kot 47 kg in dieta taka, da sploh ne vem, kako sem zdržala 3 ure treninga (baleta, op. a.) vsak dan.

Glede ocene podpore zgoraj omenjenih vedenj lahko izpostavimo kritiko, ki se nanaša na ozko in iz konteksta vzeto razumevanje

teh vedenj ali pa pretiran nadzor in agresiven pristop, ki je pogost odziv ne le staršev, ki se v posameznih primerih na spoznanje, da se otrok samopoškoduje ali ima motnje hranjena, odzovejo nasilno, pač pa tudi strokovnih služb. Ena od sogovornic ponudi spodnje opažanje:

Pač mislm, da bi se mogu zdravstvo bolj izobrazit na področju duševnega zdravja. Ker ne morš ti pridt v bolnico zarad, ne vem, bulimije in te ne morjo tm zmerjat, »ja, pol pa nehi se prenejadat pa nehi bruhat«.

Mladostniki poleg že naštetega poročajo tudi o umikih iz socialnih stikov, izolaciji (Ne, kar se pa tiče teh mojih težav, z nobenim nisem nikol govoru, sam zapiral sem se vedno bolj – doma itak nisem mel nobenega, pol pa tudi z drugimi nisem znal.), predoziranju z različnimi (predpisanimi) tabletami, poskusu samomora ali jemanju nedovoljenih drog in/ali zlorabi alkohola.

Kot bolj pozitivne izhode iz dolgotrajno izkušanih ogrožajočih situacij mladi omenjajo menjavo okolja, poskuse osamosvojitve (npr. selitev v svoje stanovanje), v zvezi s tem velik angažma na področju plačanega dela, ki bi omogočilo finančno osamosvojitve; vse našteto pa bi lahko dali na skupni imenovalc poskusa »biti močan oz. močna« in ideje, da se je mogoče ob nepodpori zunanjega sveta zanašati samo nase. Slednje je v skladu s prevladujočo ideologijo sodobnega sveta, ki posameznikom na pleča nalaga vso težo odgovornosti za njihove življenjske odločitve, uspehe in neuspehe, kar je (posebej v primeru neuspeha, zloma, ko se stvari ne izidejo po načrtu) lahko enormno breme, po drugi strani pa se lahko zdi, da tovrstni izidi izpričujejo veliko odpornost posameznikov s težkimi življenjskimi izkušnjami:

Delala sem noč in dan, da si bi lahko plačala elektriko, in sem jo mogla narediti na svoje ime, da sem sploh imela dokaz, da sem jaz to plačevala. Pri 18-ih letih sem sama sebe preživljala.

Kakorkoli se razvoj občutenja odvisnosti samo od sebe kot mogoč izhod iz stisk lahko sliši kot zmagovalna rešitev, pa je po drugi

strani krhko in zaskrbljujoče, če ga ne spremlja močna varovalna mreža družbe, skupnosti, širših podpornih dejavnikov.

Prav podporna varovalna mreža je ena od ključnih tem naše raziskave. Ugotavljamo namreč, da se ta spričo družbenih sprememb krha, šibi in preobraža ter da je potreben temeljit in celovit razmislek o tem, s kakšnimi koraki in strategijami jo plesti, razvijati, gojiti, negovati in kompenzirati.

Odzivi naših sogovornikov na težke življenjske razmere, polne nerešenih konfliktov, grožnje nasilja in negotovosti so zelo raznoliki in jih lahko prikažemo na celem spektru: od takih, s katerimi si posamezniki na videz škodujejo (samopoškodovanje, odklanjanje hrane ipd.), do takih, ki ga na prvi pogled ne ogrožajo. Cel spekter vedenj pa je potrebno razumeti kot v dani situaciji najboljše mogoče odzive na neugodne življenjske razmere. Po prav takem razumevanju pa mnogi sogovorniki tudi hlepijo, saj pogosto izražajo potrebo po tem, da bi bili slišani, videni in sprejeti, ter kot zdravilne in ključne ocenjujejo strokovne ali neformalne odnose, ki jim občutek sprejetosti in pomembnosti omogočajo. Slednje pa se izključuje s patologizacijo, prelaganjem odgovornosti na individuume, usmerjenostjo na simptome oz. kakršnimkoli dekontektualiziranim obravnavanjem.

MEDGENERACIJSKO VZTRAJANJE BREMEN

Pri izbranih ranljivih posameznikah in posameznikih je zaznati, da se njihove težave skoraj praviloma niso začele pri njih, ampak so bili v neugodno, konfliktno, stigmatizirano, revno ali obremenjeno družinsko okolje nekako že rojeni. Slednje je v skladu z v teoretičnih izhodiščih poudarjenimi ugotovitvami o medgeneracijskih prenosih tveganj, ranljivosti in izključenosti, ki jim je potrebno v analizah posvetiti izdatno pozornost. Mnogi od sogovornikov oz. večina iz pričujočega podvzorca so živeli z bremeni psihiatričnih hospitalizacij, poskusov samomorov, nasilja, dolgo trajajočih nerazrešenih konfliktov, negativnih učinkov rabe alkohola in/ali drugih drog, materialnega pomanjkanja in podobnih obremenilnih okoliščin v svojih primarnih družinah. V večini primerov so bili med

starši prisotni dolgotrajni konflikti, ki vodijo do razhoda, ki pa pogosto ne pomeni olajšanja, saj starši bodisi še vedno živijo pod isto streho bodisi ostajajo v konfliktih; če pa se razidejo, so pogosti primeri, ko se enemu od staršev pridruži nov partner, pogosto pridejo novi otroci in pogosto se nasilje, težave in prepiri nadaljujejo ali celo stopnjujejo ter postajajo kompleksnejši in nepreglednejši. V nobenem od navedenih primerov reorganizacija družine za mladostnico ali mladostnika ni pomenila vira podpore. Zapletena družinska situacija se ponavadi razreši z umikom mladostnika v dijaški dom ali na študij v večje mesto, ves čas pa ostajata finančna stiska in veliko breme mladostniku, ki mora poskrbeti zase. To breme je večkrat pospremljeno s somatiziranimi ter duševnimi stiskami, ki v kriznem momentu pogosto postanejo tudi predmet psihiatrične obravnave.

Dodatno stisko našim mladostnicam in mladostnikom predstavlja stigma, ki so je zaradi obremenilnih okoliščin svoje družine pogosto deležni v npr. manjših krajih. Obremenjujejo jih komentarji sosedov, vprašanja in podobno. Nekateri do okolja, v katerem so odrasčali, izražajo velik odpor in željo, da bi okolje želeli zamenjati z npr. večjim mestom. Spet drugi so zaradi zgoraj opisane kombinacije ogrožajočih dejavnikov pogosto menjali okolje in se neredko znašli izgubljeni in z občutkom, da nimajo doma. Manj pogosto, a še vedno ne redko, so bili začasno v različnih oblikah izvendružinske vzgoje, v zavodih ali rejniških družinah.

Naša raziskava se je v delu intervjujev z mladostniki osredotočala predvsem na vidik dostopnosti različnih virov podpore. Sklop težav, ki bi ga lahko poimenovali z besedno zvezo »obremenilne družinske razmere«, je iz pogovorov sodeč v veliki meri nenaslovljen s strani različnih institucij oz. služb. Pogosto je – če ga ne spremlja izostajanje ali šolske oz. učne težave – v celoti spregledan s strani šol. V primeru nasilja v družini se obravnava sproži na CSD ali preko policije, a ta praviloma ni enostavna in ne prinaša hitrih rešitev (kar je zaradi težavnosti področja tudi pričakovano). Mladostniki pogosteje poročajo o odsotnosti podpore s strani šol in CSD kot pa o podpori. Tako so breme težav pogosto prevzeli nase in ga reševali po svojih najboljših močeh. V nekaterih primerih so breme delili s sorojenci ali kakim drugim družinskim članom, npr. s starimi starši,

ki v nekaterih primerih predstavljajo varovalni podporni člen, ne pa vselej. Tudi če stari starši predstavljajo podporni in varovalni člen, pa se pogosto med odraščanjem teh mladostnikov zgodi bolezen ali smrt enega ali obeh starih staršev in posledično izguba redke in pomembne podpore. Poleg sorojencev ali starih staršev so kot podpora v nekaterih primerih navedeni eden od staršev, učiteljica ali druga oseba iz šole, ki se za posameznega mladostnika osebno angažira, zaupnica pa tudi prijateljica ter podporna oseba, kot sta npr. psihologinja ali terapevt. V nekaterih primerih mladostniki podporo najdejo v vključitvi v podporno obliko določene nevladne organizacije ali samopomočno skupino, ki deluje v lokalni skupnosti. Informacije, ki jih dajejo o zdravniški in predvsem psihiatrični podpori, so ambivalentne, pogosto so do te oblike podpore kritični (predvsem zaradi njene fokusiranosti zgolj na simptome, kratkotrajnosti, hladnosti ...), redkeje pa so jo doživljali kot podporno, nujno potrebno oz. tako, ki je doprinesla k okrevanju. Z vidika nudenja psihološke podpore kot najbolj podporno sogovorniki ocenijo podporo, usmerjeno v odnos, vzajemnost in zagotavljanje enakovrednosti, torej dialoško, participatorno in demokratično. Izpostavljen je tudi pomen občutka zavzetosti podporne osebe, torej izraženega odnosa strokovnjaka, da mu za mladostnika ni vseeno in da ga podpira ter spremlja.

SKLEPI

Nabor pogovorov, kjer se kopičijo ranljivosti, daje zaključno sliko, v kateri sodeluje na eni strani več raznolikih ogrožajočih dejavnikov in na drugi strani premalo dostopne, delujoče, celostne in kontinuirane podpore. Posamezniki so podporo sicer prejeli in iskali (saj je bilo iskanje podpore pogoj našega vzorčenja), a ta v glavnem ni bila pravočasna, povezana, kontinuirana in ni bila centrirana v posameznike same ter oblikovana v dialogu z njimi in njim po meri, kot narekujejo sodobne strokovne smernice.

Zaradi pogostih težkih družinskih razmer, nasilja, zlorab in zanemarjanja je zgodovina iskanja podpore izrazito nepravilna, saj so primeri družinskega nasilja in sorodnih pojavov žal povezani

s tabuji, stigmo in strahom pred odpiranjem in zaupanjem, da se stanje ne bo še poslabšalo. O tem strahu pogosto govorijo naše sogovornice in sogovorniki. Deloma je strah povezan z realnimi nevarnostmi, da podpora, ki bo sledila, ne bo ustrezna, po meri in dovolj celostna, da bi nadomestila (četudi neustrezno, pomanjkljivo in celo ogrožajočo družinsko podporo), prisoten je tudi strah pred oddajo mladoletne osebe v zavod ali drugo institucijo, kar vsekakor predstavlja veliko in radikalno življenjsko spremembo.

V pogovorih je dokaj pogosto omenjena vpletenost sorodnikov, zelo redko pa je omenjena vpletenost drugih članov soseske, na primer sosedov, družinskih prijateljev, znancev. Splošni vtis je, da so družine, iz katerih prihajajo naši sogovorniki, razmeroma izolirane in osamljene v svojih pogosto skozi generacije trajajočih težavah, ki jih ožje okolje (lokalna skupnost) ne pomaga reševati, ampak so zaradi njih te družine stigmatizirane, obrekovane, marginalizirane. Naši sogovorniki pogosto izražajo, da njihova družina ni nikoli živela nekega »tipičnega družinskega življenja«, torej hodila na skupne izlete, na počitnice, v družbo ..., kar prav tako izpričuje njeno zaprtost in marginaliziranost. Stigma, ki jo ima družina v okolju, se pogosto prenese na otroke, pred tem pa po pričevanju nekaterih sogovornikov ni imuno niti šolsko okolje, ki po njihovem pripovedovanju v posameznih primerih sodeluje pri obrekovanju in širjenju zaupnih informacij v zvezi s stiskami, vendar ne s ciljem podpore. Lokalnega okolja na podlagi naših primerov tako žal – razen redkih izjem – ne moremo oceniti kot vira podpore.

Vpletenost sorodnikov, posebej starih staršev, je (nasprotno) pogosto pomemben vir podpore za otroke in mladostnike, ki jim starši ne morejo nuditi podpore. V redkih primerih je skrbništvo starih staršev s strani sogovornikov ocenjeno kot neprimerno, saj je eden od starih staršev prav tako vir težav, npr. zaradi težav z alkoholom, nasilnostjo ipd. Pomemben vidik nepodpore je tudi odklanjanje finančne podpore otroku, mladostniku ali polnoletni, šola-joči se osebi, kar zelo pogosto (če ne kar praviloma) postane težava po ločitvi staršev. Tako je osamosvajanje mladostnikov oteženo, povezano z velikimi finančnimi bremenmi, na vidiku pa ni podpor- nih služb, ki bi mladostnike lahko podpirale pri stanovanjski osamosvojitvi, ključnemu koraku osamosvajanja, posebej v primeru

obremenjujočih in medgeneracijsko vztrajnih okoliščin, razen če delno osamosvojitve mladostnikom ponuja bivanje v dijaškem ali študentskem domu. Vendar pa se tudi v teh primerih (utemeljeno v nekaterih pogovorih) zastavlja vprašanje, kaj potem, ko status ne omogoča več te podprte in finančno dostopne oblike bivanja. Mladim grozi brezdomstvo ali – pogostejša alternativa – vrnitev v obremenjujoče okolje primarne družine.

Z vidika šole je s strani mladih pogostejše slišati o nesenzibilnosti šolskega okolja za stiske mladostnikov, zanimiva je tudi percepcija šole, ki jo mladi izpričujejo, in sicer, da je to okolje, v katerem gre za doseganje dobrih rezultatov (pri čemer rezultat pomeni ocene, ki omogočajo odprta vrata v prihodnje stopnje šolanja in ne znanja ali podpornih izkušenj), ne pa za vzgojno, podporno okolje, kjer bi lahko bili videni kot posamezniki, dobili izkušnjo sobivanja in sodelovanja. Pogosto so s strani šole izraženi celo nejevera v to, da je posameznik res v stiski, minimaliziranje težav in spregledovanje. Naši sogovorniki so (zaradi slabšega družbenega položaja, izhajajočega iz primarnih družin, ter njihovih bremen ali posebnosti) bili v mnogih primerih tudi žrtve šolskega nasilja, ki pa v večini primerov ni bilo obravnavano, zaznano ali kakorkoli pozitivno razrešeno. Tako so tudi s tem dodatnim bremenom, neredko pa še z dodatnimi modricami, pogosto ostajali sami. V posameznih primerih so se šola oz. njeni posamezni delavci pozitivno in podporno angažirali. Pogostejše kot na usklajene sistemske odzive naletimo na že omenjene izrazite angažmaje posameznih ljudi, delavcev oz. delavk šole. Naletimo lahko tudi na posamezne primere usklajenega podpornega delovanja šole, zdravstva in socialnega varstva po meri potreb posameznega mladostnika, a ti so žal redko omenjeni, četudi bi si želeli, da bi bili stalna praksa.

Pogostejše mladostniki poročajo o razparcelirani, neusklajeni in sporadični podpori, o neažurnosti nekaterih postopkov, pri katerih so pričakovali podporo predvsem s strani centrov za socialno delo, ali nedostopnosti podpore v trenutkih, ko so jo zares potrebovali. Pozitivno vrednotijo personalizirano podporo, ki so je bili deležni v obliki dostopnega in razpoložljivega odnosa (bodisi posamezne strokovnjakinje ali določene skupine, ponudbe NVO), kjer njihove težave niso bile demonizirane, ampak so se kljub svojim posebnostim počutili vključene, sprejete in primerne.

LITERATURA

- Bouwkamp, R. in Bouwkamp, S. (2014). *Blizu doma: Priročnik za delo z družinami: ravnanje z interakcijskimi vzorci v družini, pri procesih podpore in pomoči ter na področjih psihosocialnega dela*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- De Vries, S. in Bouwkamp, R. (2002). Psihosocialna družinska terapija. Logatec: Firis.
- Grebenc, V. in Kvaternik, I. (2008). Vrzeli med medicino in socialnim delom: Primer »dvojnih diagnoz«. *Teorija in praksa*, 45(1–2), 129–143.
- Kuhar, R. (2009). *Na križiščih diskriminacije (Večplastna in interseksijska diskriminacija)*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Mešl, N. in Kodele, T. (2016). Co-Creating Desired Outcomes and Strengthening the Resilience of Multi-Challenged Families. *CEPS Journal: Center for Educational Policy Studies Journal*, 6(4), 51–72.
- Mladenović, A. (2016). Pomen interseksionalnega pristopa pri obravnavi kompleksnih neenakosti. *Šolsko Polje*, 27(5/6), 219–220.
- Razpotnik, Š. (2004). *Preseki odvečnosti: nevidne identitete mladih priseljenk v družbi tranzicijskih vic*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Razpotnik, Š. (2019). Intersectionality as a Tool for Overcoming the Barriers of Inclusion. V P. Zgaga (ur), *Inclusion in education: reconsidering limits, identifying possibilities* (str. 115–138). Berlin: Peter Lang.
- Shannon, D. in Rogue, J. (2009). Refusing to Wait: Anarchism and Intersectionality. Pridobljeno s <http://anarkismo.net/article/14923.4923>.
- Sousa, L. (2005). Building on personal networks when intervening with multi-problem poor families. *Journal of Social Work Practice*, 19(2), 163–179.
- Sternad, M. (2012). Socialnopedagoško sodelovanje z družinami z več problemi. *Socialna pedagogika*, 16(4), 437–468.
- Turnšek, N., Poljšak-Škraban, O., Razpotnik, Š. in Rapuš-Pavel, J. (2016). Challenges and responses to the vulnerability of families in a preschool context. *CEPS journal*, 6(4), 29–49.

Recimo, da o ranljivosti, nizki samopodobi, občutkih nemoči ... čivkajo že ptički v bližini pedagoške. Ampak zakaj sem se odločila za ta študij in zakaj sem po štirih letih komaj dojela, kaj pomeni ranljivost? In da to ni rana, ki se zaceli, ampak je brazgotina, ki tam preprosto je? In je na ogled. Na ogled preko pogovora, preko dela s tem fantom. In če je brazgotina, se vprašam: kje je smisel?

V tej brazgotini je toliko dejavnikov in jaz (kot socialna pedagoginja) sem majhna pikica, ki ne pomeni veliko. In zakaj ob tem doživljam občutke nemoči? Zakaj hočem »rešiti« stvari? Zakaj jih ne sprejemam in poskušam s tem živeti?

V bistvu delam enako kot Marko. Sem na SP, ne da bi se zavedala, kaj dejansko to pomeni. To pomeni živeti z brazgotinami (pri sebi in drugih) in nanje ne gledati kot na Sizifovo delo. S tem ko pričakujem rezultate, spremembe ..., delam enako, kot so z njimi delali starši, učitelji, vzgojitelji ..., ki so jih potem določili za osipnike. S tem ko je moje delo motivirano zaradi nekega učinka in je (z moje strani) vrednoteno v pozitivnem smislu le, če imam občutek »koristnosti«, v sebi gojim pričakovanja, da iz tega fanta nekaj bo. In če ne bo, se tolažim, da sem dala vse od sebe in da pač pri fantu ni bilo pravega momenta, da bi se ga kaj »prijelo«. In da včasih preprosto moraš poskrbeti zase in izčrpavajočemu odnosu reči »adijo«. Delam z osipniki, ki naj bi jih družba določila za osipnike, hkrati pa jih s tem, ko jim ne priznavam (ali nočem videti) oziroma hočem preseči, zakrpati to ranljivost, sama delam za osipnike.

Ranljivost ni neko začetno stanje, ki nakazuje izboljšanje. Ni začetna točka, da si priznaš in potem delaš na tem. Ranljivost je rez, ki jo skušaš in se trudiš vsak dan zapolniti z drugimi vsebinami in dejanji. **Ranljivost je nenehno dokazovanje zanikanja brazgotine.** Ranljivost je in ni začetek in ni konec. Ranljivost preprosto je in se je ne da kompenzirati. Lahko se jo ozaveš in lahko potem leži nekje v temnem kotu in ob slabih dnevih pride na plano v vsej svoji razsežnosti. Ranljivost je ozadje izstopajočih vedenj, ki so nam nesmiselna in ne-umna. Ranljivost je okvir, skozi katerega gledamo svet. **In hitro prekrivanje in iskanje izhoda iz stanja ranljivosti je ranljivost socialne pedagogike. Tendencia po reševanju, po spremembi ...** Ker to potrebujem, da imam občutek, da imam moč. Za svoj občutek moči potrebujem nekoga, ki ga nima. Ko mu ga dam, se tudi sama počutim močno. Moja ranljivost se manjša z ranljivostjo ranljivega. Delo z ranljivimi zapolnjuje mojo brazgotino. In kaj sedaj?

L.

KAR JE OSTALO.

Kot da sem brez duše,
ena votla praznina, odmevajoča.

Nesmiselna vprašanja
brez odgovorov v luči dneva.

Misli neurejene
kot reka neustavljiva deroča.

Občutek neobčutenja
s priokusom ščepca gneva.

To je to.

Kar je ostalo od mene.

Dež – nevihta – toča,
nepredvidljivo vreme.

A. H.
